

Gállego (1966), «los Cuatro *Callizos*» veral de Jaca (cap a Asieso), *gallizo* «separación entre dos casas a Salvatierra de Sos (Alvar, *ArchFAR.* VIII, 39), i a Sieste jo vaig sentir *gallizón* o *callizón* en el mateix sentit. Ara bé en el Maestrat tinc el *kalisó* nom d'una via urbana dins Castellfort (probablement estreta: hi va a parar el Carreró del Forn, 1961), *callissó* 'carreró pendent' a Fraga i a Torrent de Cinca (*AlcM*): ara bé això ja es troba (grafiat *calhissó* i rimant amb molts oxítons) en el *Torcimany* d'Aversó (c. 1390).

Callaris (o *-aris*) és l'expressió més coneguda en català: «*call* o *callaris*: callis, via angusta», *DTO.*, 1670; «del rech avayl anant entró al *callaris* qui és al cap de la vila, ne del cloper d'en Jeroni amont», doc. de St. Celoni, a. 1370 (*BABL* XII, 135); «fa un *kaferis*» ('pas llarg i estret a muntanya') sentit a la Conca de Tremp (Massivert, 1957), igual a Tamarit de Llitera, i *callarissos* a Castellonroi, *kaferitso* en el parlar, mig català-mig aragonès de Jusseu. Parallels a *callis-callaris* hi ha *callissa* 'barri, espai tancat de paret que hi ha davant la façana principal de la casa de pagès' en el Ripollès (*CostManc.* II i *AlcM*) junt amb *callarissa* 'camí estret entre dues parets' (Gaià, *AlcM*); hi ha un *La Callissa*, mig topònim a la sortida del poble de Taüll, espècie de placeta on guardaven bestiar, 1968; *Callissoles* NL prats escarpats, més amunt. De *call* directament: «L'Esqueió és com un *kaferó* de pedres, com un esquei», Sant Aniol de Finestres (1964).

Encallar 'aturar o aturar-se un vehicle per un entrebanc o obstacle que en trava el moviment', de *call* en el sentit de 'pas estret que encongeix un avenç' [c. 1460: «d'esculls t'aparta, / de naufragar / e d'encallar», JRoig, *Spill*, 12760, i també en Joanot Martorell, cap. 99; «com escull de mar, qui *encalla* gamera», Pere Vilaspinosà]; «navis illiditur», Busa-N., 1507, c-3.4; tenen especial interès les accs. d'*AlcM* *encallar* I, 5 (Manacor, *BDLC* VII, 182), i I, § 4a (usada per Moll en el Vocab. de la Construcció, *BDLC* XXIII, no a l'ordre alfabètic però me la confirmà per carta de 1935).

Es diu igualment en castellà, des de textos coetanis: «los logares non fondos mas arenosos en que *encallan* con peligro los navios», 1490, APal. 514b, i també amb aplicació nàutica, ja poc abans de 1450, en el *Victorial* de Díaz de Gámez (ed. Llaguno, 60, 66, 67), en Nebr. i en els diaris de C. Colom; Ilgd. *s'encalà* 'quedar encallat un vehicle, encallar una nau';² són manlleus del cat. o del cast., el port. *encalhar* [tercer quart S. xv, Azurara, cita en Jal; Gil Vicente, 1519, «a balea *encalhará*», ed. Hamburg II, 404], gc. marítim *encalbhà* (Palay), it. *incagliare* [c. 1510, en versió del portuguès, esdevé corrent a mj. S. xvi i freqüent en el xvii, Zaccaria, Petrocchi, però allí s'han usat també *intaccare*, *impigliarsi*, si bé especialment en les accs. terrestres], tots tres només coneguts amb sentit nàutic.³

Opinió molt repetida però inacceptable és pendre com a base etimològica d'*encallar* la idea de 'xocar amb una cosa dura', sentit que atribueixen a *CALLUM*, com feren Barbier (*RDR* VI, 381) i Moll (*AORBB* II,

63), no sols perquè llavors la formació d'un derivat verbal amb IN- fóra molt menys natural, i més aviat conduiria cap a la idea de 'naufragar, avariar la nau' que a la d'aturar-la', i això no ens duria més que vers l'acc. naval però no a la d'empantanegar qualsevol vehicle (carros, naus, etc.), que essent la noció més general deu ser la primitiva.

És versemblant que no sols en les altres llengües —italià, gascó, portuguès— sinó fins en castellà es tracti bàsicament d'una creació propagada des del llenguatge nàutic català; i tot indueix a creure que es partí de la idea de ficar un vehicle en un pas encongit, estret, acongostat (un *call*), que arriba a deturar-lo; en l'època inicial fins en castellà es troben usos, entorn de l'acc. 'formar obstrucció', que ens aproximem més a aquesta idea bàsica, com ho veiem una vegada en Ercilla i dues en Espinel: «probamos todos a tirar el hueso hacia la ventana o resquicio, y un mozo --- acertó a colar el hueso por el resquicio de manera que quedó atravesado o *encallado*» (*Escud. M. de Obregón*, Rivad., 473a), i veg. Cuervo, *Dicc.*, s. v., ço que avui ens sona com a català i no castellà, i comprova la meua explicació etimològica com a 'ficar-se en un pas estret'. Veg. ja en *DCEC* I, 604b39; IV, 954a (amb algun detall que no repeteix). Si bé és probable que en totes dues llengües vagi contribuir a engruixir el feix d'usos del mot la influència del significat 'duresa, endurir', pròpia de l'homònim *CALLUM*, especialment en castellà, on aquest conservà més vigor que en la nostra llengua.⁴

DERIV.: *Encallador* [«bache, atolladero», *DAG.*, *AlcM*]; *encall*, *encallada*, *encalladura*, *encallament*; *desencallar* [JoMartorell, cap. 90], *desencallament*.

¹ Vol dir 'a la part superficial, o cutis, de la mà', car en afegir tot seguit «no tenen sentiment» mostra que no està parlant d'una cara ni de l'altra, en la mà, sinó només de la posició sobre la pell. —² Visner, Mázuc, Sauvages, *TdF*, sense testimonis medievals; en algun parlar occità i dues vegades en Rabelais (Jal) apareix una variant amb *-r*, que representa segurament una forma gascona autòctona, **encarà*, no transmesa directament. —³ No és pertinent invocar a propòsit del problema un llatí *incallare* usat només en el sentit de 'fer tornar callós, endurir' i propi del tardà Vegeci; ni un it. *caglio* que no significa 'durícia' sinó 'grumoll, quall' i ve de *COAGULUM*. —⁴ Es, doncs, natural que allí també es trobi en el període antic algun cas on hi ha superposició i competenciació total de les dues idees bàsiques: «¿Quién es el que lo considera que no salga de sí? El que ayer vivía como sin ley, siguiendo en pos de sus deseos sin rienda, y que estaba ya como *encallado* en el mal ---», Fr. L. de León, *Nombres de Cristo, Monte, Clc.* I, 181.26.

LLISTA CORRELATIVA DE DERIVATS I COMPOSTOS: *callós*, *callositat*, *callista*, *callastre*, *callastrot*, *callastret*, *Callastres*, *encallir*, *encalliment*, *callis*, *callissó*, *calleris*, *callaris*, *callissa*, *callarissa*, *La Callissa*, *Callissoles*, *calleró*, *encallar*, *encallador*, *encall*, *encallada*, *encalla-*